

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра філософії, соціології та політології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. 2 від «~~17~~» 02 2020 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ /

**PHILOSOPHY AND METHODOLOGY OF
SCIENCE**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

освітній ступінь доктор філософії / Ph.d

спеціальність 033 «Філософія» / Philosophy

Київ 2020

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Автор: А.Ю. Морозов доктор філософських наук, проф.

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії,
соціології та політології 05.02.2020 р., протокол № 16.

Рецензенти: Латигіна Н.А., д. політ.н., проф.,
Кисельов М.М. д. філос. н., проф.
провідний науковий співробітник
Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди
НАН України

**ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ/
PHILOSOPHY AND METHODOLOGY OF SCIENCE
ПРОГРАМА/
COURSE SUMMARY**

освітній ступінь доктор філософії / Ph.d

спеціальність 033 «Філософія» / Philosophy

ВСТУП

Програма дисципліни «Філософія і методологія науки» призначена для аспірантів КНТЕУ галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 033 «Філософія».

Програму підготовлено відповідно до Стандартів вищої освіти КНТЕУ із зазначених спеціальностей та відповідної освітньо-наукової програми підготовки аспірантів КНТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.
6. Лист погодження програми дисципліни.

I. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни: надати сучасні системні філософсько-наукові знання з основних проблем розвитку науки, наукового пізнання, його структури, сприяти формуванню загальнотеоретичних та методологічних засад наукового мислення та наукового пізнання, їх практичному використанню у майбутній професійній діяльності науковця освітньо-наукового рівня «доктор філософії».

Завдання навчальної дисципліни націлені на осучаснення світоглядних і наукових орієнтирів здобувачів освітньо-наукового рівня «доктор філософії» в:

- комплексному та системному філософсько-методологічному аналізу основних наукових проблем глобального світу;
- осмислені та засвоєні базових категорій філософської науки;
- формуванні цілісного філософського світогляду науковця ХХІ століття;
- ознайомленні з основними історичними етапами розвитку наукової раціональності та підходами різних історичних типів наукової раціональності до розв'язання філософських та методологічних проблем науки;
- вивченні системи засад наукового дослідження та її перебудови під час глобальних наукових революцій;

Предметом навчальної дисципліни є світоглядний вимір сучасного стану та загальних тенденцій світового розвитку науки, що проявляють себе через трансформації, модернізації та взаємодію основних суб'єктів історичного

наукового процесу, якими виступають індивіди, наукове співтовариство, суспільство та людська цивілізація в цілому.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ОBOB'ЯЗKОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

знання:

- відмінності і специфіки природничих і гуманітарних наук;
- основних критеріїв розрізнення наукового знання від усіх інших ненаукових типів знання;
- основних етапів історії розвитку європейської науки;

вміння:

- застосовувати загально-наукові і конкретно-наукові методи при роботі над дисертацією
- розрізняти різні наукові школи, напрямки та течії при написанні дисертаційного дослідження, вміти їх порівнювати;
- аналізувати і відокремлювати факти від оціночних суджень;
- користуватися набутими знаннями у своїй подальшій професійній діяльності.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Філософія і методологія науки» як вибіркова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння аспірантами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідними освітньо-науковими програмами

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК1	Здатність до філософсько-теоретичного осмислення загальних принципів і законів розвитку природи, суспільства та пізнання.	1-10
ЗК3	Здатність проведення самостійних досліджень на сучасному рівні.	1-10
ЗК4	Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різноманітних джерел філософських знань.	1-10
ЗК5	Здатність генерувати нові соціально-філософські ідеї (креативність).	1-10

<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
ФК1	Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної філософсько-теоретичні проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та аналіз суспільної практики.	1-10
ФК2	Здатність досліджувати сутність, зміст, основні категорії філософії.	1-10
ФК6	Здатність розкривати сутність історико-філософського знання як об'єктивного процесу розвитку філософії і застосовувати ці знання в професійній та громадській діяльності, наявність культури мислення.	1-10
ФК8	Здатність креативно осмислювати філософські концепції типів цивілізації, сутність процесів глобалізації та сучасних проблем людства і механізми їх подолання.	1-10
ФК10	Здатність розуміти сутність та структуру пізнавального процесу, знати та застосовувати методи наукового пізнання.	1-10
ФК13	Здатність аналізувати сучасні підходи до філософського осмислення проблем сучасного суспільства.	1-10
ФК19	Генерування інноваційних проектів, лідерство та повна автономність під час їх реалізації.	1-10
<i>Програмні результати навчання</i>		
ПРН1	Здатність застосовувати наукову методологію, зокрема кількісні та якісні методи дослідження, опрацьовувати наукову літературу, виявляти закономірності, застосовувати наукові закони та принципи для вирішення фундаментальних проблем у сфері філософії, а також дотичних предметних областей.	2,6,10
ПРН 2	Вміння здійснювати критичний аналіз філософських процесів та інститутів в контексті цінностей європейської цивілізації, а також застосовувати результати цього аналізу при формулюванні завдань наукового дослідження.	2-5

ПРН11	Використовувати сучасні засоби візуальної презентації результатів дослідження.	1-10
ПРН14	Уміння застосовувати набуті комунікативні компетентності й етичні настанови для ведення наукових дискусій та з метою пошуку вирішення актуальних проблем філософії.	1-10
ПРН17	Здатність створювати нові знання шляхом проведення оригінальних досліджень, якість яких відповідає сучасним міжнародному та національному рівням.	1-10
ПРН18	Уміння використовувати методологію системного та інституціонального аналізу у сфері філософії та соціально-культурного розвитку, застосовувати їх закономірності та принципи.	1-10
ПРН19	Здатність демонструвати знання теорії, історії та методології системного та інституціонального аналізу і синтезу, діалектичного підходу при дослідженні соціально-культурних процесів.	1-10
ПРН20	Здатність використовувати історичні надбання та методологічні досягнення у сфері філософії для аналізу, прогнозування розвитку об'єкта дослідження.	1-10
ПРН21	Здатність обґрунтовувати вибір існуючих та/або розробляти нові методології для філософського дослідження.	1-10
ПРН23	Вміння використовувати феноменологічний, герменевтичний та діалектичний підходи у розв'язанні наукових проблем.	9,10

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Філософія науки і типи наукової раціональності.

Предмет і завдання філософії науки. Проблема виникнення науки та характерні особливості науково-пізнавальної діяльності. Основні етапи розвитку науки. Наука і філософія. Філософія як наука. Наука і мистецтво. Наука як соціокультурний феномен. Наука як соціальний інститут. Класичний ідеал раціональності. Зразки основ наукового методу (Аристотель, Фома Аквінський, Г. Галілей, Ф. Бекон, Р. Декарт). Глобальні наукові революції як зміна засад науки. Некласичний та постнекласичний типи наукової раціональності.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1,3,5

Додатковий: 19,20

Інтернет-ресурси: 1,4,5

Тема 2. Анти-метафізична програма позитивістської критики філософії науки і проблема «досвіду».

Критика метафізики та концепція позитивного наукового пізнання. Індуктивний метод і поняття позитивних наук (О. Конт, Г. Спенсер, Дж. Мілль). Неповна та повна індукція. Другий позитивізм – теорія досвіду (Е. Мах, Р. Авенаріус). Методологічна концепція прагматизму (Ч. Пірс, В. Джеймс) та конвенціоналізму (А. Пуанкаре). Критика позитивізму і розширене тлумачення проблеми досвіду у російській релігійній філософії (С. Л. Франк, М. О. Лосський) та у транс-персональній психології (К. Уїлбер). Інтуїтивний і «містичний досвід» (В. Джеймс). Досвід «пікових переживань» (А. Маслоу). Проблема досвіду в філософії Е. Гуссерля: феноменологічний досвід.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2,4,6

Додатковий: 11,28,32

Інтернет-ресурси: 1,3,4

Тема 3. Неопозитивістські засади філософії науки.

Методологія неопозитивізму. Логічний атомізм. Принцип верифікації. Філософський зміст в основоположеннях математики (Л. Вітгенштейн та Б. Рассел). Д. Гільберт та теорема Гьоделя про неповноту формальних систем. Факт як логічний атом. Логічна та фізична картина світу. «Логіко-філософський трактат» Л. Вітгенштайна: уявлення про метод, завдання філософії. Світ як сукупність фактів. «Філософські засади фізики» Р. Карнапа як обґрунтування концепції фізикалізму.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1,3, 5

Додатковий: 13,14,17

Тема 4. Критичний раціоналізм К. Поппера та його значення для сучасної філософії науки.

Від верифікаціонізму до фальсифікаціонізму (К. Поппер, І. Лакатош). Критика логічного позитивізму. Методологічні вимоги до наукових теорій. Ріст наукового знання і проблема об'єктивної істини. Карл Поппер про три світи. Зв'язок епістемології та соціальної філософії. Епістемологія та логіка. Класична і неklasична логіка та її застосування у науці. Багатозначна логіка. Часова логіка. Модальна логіка. Есенціалізм та інструменталізм: сутність та роль в наукових теоріях.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 3,4,5

Додатковий: 5,13,15

Інтернет-ресурси: 3,4,7

Тема 5. Наукові революції та концепція історичної динаміки науки.

Т. Кун та його праця «Структура наукових революцій». Проблема динаміки знання в філософії науки. Співвідношення філософії та історії науки. Поняття парадигми та її структура. Наукова революція як зміна парадигм. Нормальний і революційний періоди в розвитку науки. В. Стьопін та його праця «Теоретичне знання»: класична, неklasична і постнеklasична картина світу. Поняття наукового співтовариства та його роль в розвитку науки. Наукове співтовариство як суб'єкт і рушійна сила наукового процесу.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-4

Додатковий: 14,19,20

Інтернет-ресурси: 1,2,6

Тема 6. Проблема традицій та інновацій в розвитку науки.

Традиції та інновації. «Священна наука» і «профанна наука» (Р. Генон). Апологія домодерної науки. Інноватика. Еволюційна епістемологія С. Тулміна. Критика абсолютизму і релятивізму. Повернення до гуманізму. Модель аргументації С. Тулміна та її компоненти. Принцип каузальності і етичний вимір науки. «Анархістська епістемологія» П. Феєрабенда. Методологічний монізм та його характеристики. Фальсифікованість. Збільшення емпіричного змісту. Заборона гіпотез ad hoc. Принцип несуперечності теорій. Наукові догмати «істинності», «об'єктивності» і «реальності» та їхня критика П. Феєрабендом. Тематичний аналіз науки у Д. Холтона.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1,2,4

Додатковий: 19,22,23
Інтернет-ресурси: 1,3,4

Тема 7. Структура наукових досліджень.

Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання, їх особливості і структура. Філософські основи науки. Наукова картина світу. Метафізична картина світу. Релігійна картина світу. Художня картина світу. Історія науки як історія змін картин світу. Аристотелівська картина світу. Ньютонівська картина світу. Ейнштейнівська картина світу. Сучасна квантова картина світу. Теорія суперструн. «Час картини світу» М. Гайдеггера. Наука і «машинна техніка». Естетизація культури. Десакралізація (розчаклування) як провідна тенденція модерної науки. Постмодерністський поворот і реванш сакрального. Методологічний плюралізм. Ідеали та норми науки, їх залежність від картини світу. Стилi наукового мислення.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1,4,5
Додатковий: 24,25,28
Інтернет-ресурси: 2,3,8

Тема 8. Методологія наукового дослідження.

Форми наукового дослідження. Науковий факт. Соціальний факт. Проблема. Типологія і класифікація наукових проблем. Гіпотеза. Вимоги до наукової гіпотези. Верифікація та фальсифікація. Теорія. Концепція. Парадигма. Зміна парадигм в історії науки. Поняття «епістема» у творчості М. Фуко. Епістема і парадигма. Метод. Методи наукового дослідження на емпіричному та теоретичному рівні наукового пошуку. Загальнонаукові методи і підходи пізнання. Логічні та евристичні методи і підходи пізнання. Принципи наукового дослідження. Об'єктивність. Історизм. Всебічність. Концепція дослідження. Програма дослідження. Методологія соціологічного дослідження. Методологія соціально-політичного дослідження.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-5
Додатковий: 6,11,13
Інтернет-ресурси: 1,3,4

Тема 9. Особливості соціогуманітарного пізнання і «герменевтичний поворот».

Науки природничі та науки гуманітарні, «науки про природу» та «науки про дух» (В. Дільтей, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт). Методологія соціальних наук М. Вебера. Філософська герменевтика Г.Г. Гадамера та її теологічні витoki (Ф. Шлеєрмахер). Специфіка гуманітарного пізнання і герменевтичний поворот:

розуміння і опис, розуміння та інтерпретація, розуміння та пояснення. «Горизонт» розуміння та історизм. Структуралістське розуміння методології соціогуманітарних наук. М. Фуко: «епістема», «воля до істини» та «влада-знання».

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-5

Додатковий: 6,9,26

Інтернет-ресурси: 1,2,4,7

Тема 10. Сучасна глобальна наука ХХІ ст.: обрії транс-гуманізму.

Філософське обґрунтування трансдисциплінарної парадигми в науці ХХІ століття. Сциентизм та антисциентизм як основні детермінанти наукової верифікації та фальсифікації. Ймовірнісний стиль наукового мислення (пробабілізм). Актуальні проблеми науки у ХХІ столітті. Інформаційне суспільство як продукт раціональності нового типу. Переваги та ризики раціональності технотронної ери. Трансгуманістичні інтенції науково-інформаційної революції. Свобода і відповідальність людини в епоху цифрових технологій. «Штучний мозок» та «штучний інтелект» як науково-технологічні доміанти та альтернативи природній еволюції людства. Трансгуманізм та постгуманізм. Комп'ютерне мислення та комп'ютерна свідомість. Позірні та реальні перспективи людського безсмертя (іморталізму).

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1-5

Додатковий: 7,8,21

Інтернет-ресурси: 2,4,5

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний:

1. Добронравова І. С., Сидоренко Л. І., Петрущенков С. П., Шашкова Л. О. *Філософія науки. Підручник.* — Київ, 2002. — 390 с. *
2. Кун Т. Структура наукових революцій. — К.: Port-Royal, 2001. — 408 с
3. Мельник В. П. Філософія науки і техніки: методологічно-світоглядний аналіз. — Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. — 290 с.
4. Микешина Л. А. Философия науки. Хрестоматия. — Одесса, «Флинта», 2005. — 410 с.
5. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки. — Київ.: Центр практичної філософії, 2000. — 238 с.

Додатковий:

1. Философия науки /Под. ред. С. А. Лебедева. — Харьков: Академический проект; Триста, 2004. — 290 с.
2. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы. Днепр, АСТ. 2018. - 164 с.
3. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. — К., 1996. — 370 с.
4. Автономова Н. С. Структурализм: “за” и “против”. /Сборник статей — М.: Прогресс, 1975. — 184 с.
5. Автономова Н. С. Философские проблемы структурного анализа в гуманитарных науках. — М., 1977. — 172 с.
6. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. — 324 с.
7. Бродский Б. Е. Априори выбора и “прыжок веры”. О структуралистском методе в экономической теории // Общественные науки и современность. N 6. 1996. — С. 34-50
8. Бургин М. С., Кузнецов В. И. Введение в современную точную методологию науки: структуры систем знания. — К.: АО “Аспект Пресс”, 1994. — 145 с.
9. Гадамер Г-Г. Истина і метод. — К.: Юніверс, 2000. т.1-2. — 328 с.
10. Гелд Д., Мак-Грю Глобалізація / антиглобалізація. — К.: «К. І. С.», 2004. — 216 с.
11. Гіденс. Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. — К.: Альтерпрес, 2004. — 204 с.
12. Гірц К. Інтерпретація культур / Пер. з англ. — К.: Дух і Літера, 2001. — 293 с.
13. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Пер. с нем. А.В. Михайлова - Харьков.: Дом интеллектуальной книги, 1999. -336 с.
14. Готт В.С., Семенюк Э.П., Урсул А.Д. О единстве научного познания. — К., 1977. — 280 с.

15. Добронравова И.С. Уроки Пригожина: философские основания и культурный контекст нового понимания мира в постнеклассической науке. // Практична філософія, №2. 2004. – С. 12-27
16. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. – К.: Мысль, 1974. – 230 с.
17. Кохановский В. П., Лешкевич Т. Г., Матяш Т. П., Фатхи Т. Б. Основы философии науки: Учебное пособие для аспирантов. Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 312 с.
18. Куайн У. Слово и объект. – М.: Логос, Праксис, 2000. – 150 с.
19. Кузнецов В. И., Бургин М. С. Мир теорий и могущество разума. — К.: Україна, 1992. – 199 с.
20. Лакатос И. История науки и ее рациональные реконструкции // Кун Т. Структура научных революций. – К.: ООО «издательство АСТ», 2002.
21. Лаудан Л. Наука и ценности. // Современная философия науки: знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада: Учебная хрестоматия. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1996.
22. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури. — К.: 2000.
23. Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. – Тбилиси.: Мецниереба, 1984.
24. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире. / Под ред. П. Бергера и С. Хантингтона. — М.: Аспект Пресс, 2004.
25. Никифоров А.Л. Философия науки: история и методология. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1998.
26. Патнэм Х. Разум, истина и история. – К.: Праксис, 2002.
27. Патнэм Х. Реализм с человеческим лицом. // Аналитическая философия: Становление и развитие (антология). – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998.- С. 41-59
28. Порус В.Н. Рациональность. Наука. Культура. – М., 2002. – 206 с.
29. Пригожин И. Креативность в науках и гуманитарном знании: исследование отношений между двумя культурами. // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 80-117
30. Степин В.С. Синергетика и системный анализ. // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С. 59-80
31. Франкел Б. Постіндустріальні утопісти. — К.: Ніка-Центр, 2005. – 130 с.
32. Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 312 с.

**курсив – визначено джерела та літературу, яка наявна в бібліотеці КНТЕУ.*

Інформаційні ресурси

1. <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
2. Кафедра філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
3. <http://www.synergetics.org.ua>
4. Українське синергетичне товариство
5. <http://www.uct.kiev.ua/~sofi/> (Центр практичної філософії).
6. <http://www.caute.net.ua> (сайт, присвячений Б.Спінозі та Е.В. Ільєнкову).
7. <http://www.nbu.gov.ua/> (бібліотека ім. В. Вернадського)
8. <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3> (бібліотека ім. М. Максимовича)
9. <http://www.bookam.net/genre/nauka/filosofija> (Бібліотека філософських текстів)
10. <http://plato.stanford.edu> - Філософська енциклопедія Станфордського університету. (Англійською мовою)
11. <http://www.filosof.com.ua> - Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України